

ЕКОЛОГИЧЕСКАТА КОМПЕТЕНТНОСТ КАТО ЧАСТ ОТ КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Виктория Атанасова Велева

НБУ „Михаил Лъкатник“, гр. Бургас

ECOLOGICAL COMPETENCE AS PART OF KEY COMPETENCIES IN PRESCHOOL AGE

Viktoriya Atanasova Veleva

Primary school Mihail Lakatnik, Burgas

*Авторът изразява своята благодарност към проект № НИХ-437/2020 „Изследване проекциите на компетентностния подход при подготовката, възпитанието и развитието на личностните качества в предучилищна и начална училищна възраст чрез използване на алтернативни педагогически форми за организация на образователните дейности“ за финансирането на настоящата статия.

Abstract: *In contemporary educational reality one of the priority tasks is successfully mastering key competences, thanks to which the individual to acquire the ability of lifelong learning, to successfully integrate into the surrounding world, to master the ability to cope with constant personal and professional challenges.*

The object of our attention is the problem of environmental competence, considered as part of the key competences. Attempting to conceptual understanding of problems for aggregate th of interrelated dimensions of ecological competence: cognitive, functional, social.

Keywords: *environmental competence, key competences*

Проблемът за ключовите компетентности е особено значим и актуален днес, когато все по-често в съвременната образователно-възпитателна работа в детската градина се говори за създаване на определения знания, умения, нагласи, детерминиращи предпоставки за успешната личностна и професионална реализация на личността още от предучилищна възраст.

Темата за ключовите компетентности е обект на редица изследвания както в българския, така и в чуждестранния научен дискурс. Различни автори предлагат разнородни класификации на ключовите компетентности. В настоящата статия се придържахме към тълкуването на ключовите компетентности, предложено от рамката за ключовите компетентности за учене през целия живот. Според нея ключовите компетентности се свеждат до следните основни групи:

1. езикова грамотност
2. комуникативна компетентност;
3. математическа компетентност и компетентност в областта на природните науки, технологиите и инженерството;
4. дигитална компетентност;
5. личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за учене;
6. гражданска компетентност;
7. предприемаческа компетентност;
8. компетентност за културна осведоменост и изява.

В настоящата статия се придържаме към схващането, че ключовите компетентности представляват многомерни, интегративни зависимости между знанията, уменията, нагласите, поведенческите модели които децата получават при образователно-възпитателната работа във всяко отделно направление в предучилищна възраст. Респективно ключовите компетентности са предпоставка за полагане основите за учене през целия живот. Всяка от тях обхваща три отделни, но взаимосвързани структурни компонента:

- познавателен – обхваща знанията и уменията на личността (детето) в дадена област;
- рефлексивен - включва адекватното отчитане на условията и обстоятелствата в конкретна ситуация (било то и проблемна), личностната представа за собствените възможности при изпълнението на дадена задача и постигането на поставена цел.
- стимулативен – изразява се с особеностите при изпълнението на дадено действие (задача) с цел постигане на конкретен резултат или постигане на решение в определена ситуация.

Ключовите компетентности представляват логичен отговор на актуалните образователни промени, свързани с отделните компетентности и нивата на развитието им. Те обхващат идеята, че всеки отделен човек (както и всяко дете в предучилищна възраст) следва да притежава основни, базисни знания, умения, нагласи, оценъчни отношения на личността, благодарение на които да действа адекватно при взаимодействието си както с останалите, така и със заобикалящата го среда (природна, жилищна, социална).

В настоящата статия екологическата компетентност надхвърля зубрашкото запаметяване на екологична информация. Тя се отъждествява с комплекс от личностни качества, благодарение на които детето в предучилищна възраст притежава знания, умения, нагласи, благодарение на които може да взема екологосъобразни решение при взаимодействието си със заобикалящия свят, да преобразува екологични знания от „зная че“ в „зная как“, като акцентът тук е насочен към способността на подрастващите да прилагат придобитите вече знания и опит при изпълнението им на поставени задачи, както и при взаимодействието им със заобикалящата действителност (природна, жилищна, социална).

В настоящата статия съотнасяме екологическата компетентност към ключовите компетентности, тъй наличието и резултатното прилагане на екологическа компетентност в предучилищна възраст детерминира:

- детето да се адаптира към динамично променящата се (често провокативна) заобикаляща действителност,
- приложение чрез всички форми, методи, похвати на образователно-възпитателната работа в детската градина;
- осигуряване социално благополучие на индивида (включително децата) чрез повишаване качеството на живот;
- провокиране активното общуване и субектноориентирано екологосъобразно отношение към природата (жива и нежива) и осмисляне на личния опит при взаимодействието с нея;
- обезпечаване възможността за учене през целия живот.

Следвайки логиката на направеният анализ, считаме, че екологическата компетентност обосновано може да се тълкува като ключова компетентност. Имено чрез прилагане, задълбочаване и надграждане на екологическата компетентност още в предучилищна възраст може да бъде преодоляно все по-нарастващото противопоставяне между човека и природата, могат резултатно да бъдат предотвратени проблеми при взаимодействието на детето със заобикалящия го свят (природен, жилищен, социален), може да бъде изместен акцентът на съвременната парадигма на консуматорско ежедневие, както и да се превъзмогне антагонизмът в отношенията „човек – общество – природа“. Полагане основите на екологическа компетентност, реалното и задълбочаване и надграждане, са особено актуални днес, когато децата следва да интегрират в поведението си „динамично екологосъобразно отношение към себе си и заобикалящата среда с оглед перманентното изменение на реалностите и екологосъобразно хармонизиране на отношенията в тази реалност“ [5].

Концептуалното осмисляне на проблематика на настоящата статия ни дава основание да разгледаме екологическата компетентност като съвкупност от взаимосвързани измерения на компетентността: когнитивно, функционално, социално.

Фиг. 1. Холистичен модел на екологическата компетентност

Разглеждайки структурата на екологическата компетентност в предучилищна възраст, *когнитивното измерение* обхваща мисловната дейност на подрастващите и свързаните с нея знания, умения, представи. Тук, най – общо, следва да разделим знанията на декларативни и процедурни. *Декларативните* знания включват детските представи относно основни екологически категории (заобикаляща среда, адаптация, равновесие, хранителна верига, конкуренция), знания за екологосъобразни правила при взаимоотношението „човек – заобикаляща среда (природна, жилищна, социална), овладяване на представи за съществени белези на природата(жива и нежива); осъзнаване сложните взаимозависимости между живите организми („всичко е свързано с всичко“, „съществуват сложни връзки в развитието на екосферата“, „нищо не изчезва, а всичко някъде отива и се преобразува“ [5]). Към процедурните знания се причисляват тези знания, които детерминират осъзнато, субектноориентирано взаимодействие със заобикалящия свят при изпълнението на конкретна задача (при решаването на проблемна ситуация).

Съотнасяйки екологическата компетентност към ключовите компетентности, считаме, че усвояването и на двата вида знания са изключително важни. Придобиването и синхронното им използване в предучилищна възраст е детерминанта за наличие на екологическа компетентност. Тук е важно да уточним, че в предложения холистичен модел ясно разграничаваме „зная как да прилагам процедура“ и „мога успешно да прилагам процедура“. В тази връзка ще приведем следния пример: дефинирането на понятието „хранителна верига“ не означава, че детето осъзнава сложните взаимовръзки между участниците в нея и прилага придобитата информация при взаимодействието си със заобикалящата го среда.

В представения холистичен модел на екологическата компетентност *функционалното измерение* тълкуваме като уменията на детето резултатно да прилага екологосъобразен подход при избор на конкретно поведение: при вземане на решения, екологическо прогнозиране на резултати от собствената дейност и от дейността на другите, проява на емоционална интелигентност при контакт със заобикалящата действителност, отчитане на взаимовръзката между антропогенната дейност и заобикалящата среда, разбирана като среда на обитаване на всички живи същества. Функционалното измерение не обхваща прилагането на едно конкретно умение, което ще доведе до желано развитие на ситуацията или решаване на конкретния проблем. То обхваща умения и способности, чийто приложение от страна на детето води не само до действително прилагане на екологическата компетентност, но и се явява предпоставка за развитието на други ключови компетентности. Това детерминира образователно-възпитателната работа в детската градина да обхваща прилагането на динамични, разнородни, интригуващи педагогически ситуации, които дават възможност за прилагане на екологосъобразен подход към действителността.

Към **социалното** измерение съотнасяме прийома за социализация на детето в заобикалящия го свят (природен, жилищен, социален) чрез непрекъснато актуализиране на знанията, както обогатяване на умения. В основата на социалното измерение лежи актуалното разбиране за учене през целия живот. В създадения холистичен модел на екологическата компетентност, под учене визираме не заучаване на знания с академичен привкус и автоматизирано запаметяване на екологична информация, а възприемане и реално приложение на личностни модели от подрастващите, спомагащи развитието на отделната детска личност. Ето защо акцентът пада върху възможността детето да умее аргументирано да избере собствено поведение, базирано на екологосъобразни правила при взаимодействието му със заобикалящия свят. За целта децата трябва да имат богата

представа относно правила, изискващи субектно екологосъобразно отношение към света. Имено осъзнатия личен избор е предпоставка не само за наличието, но и задълбочаването на всяка отделна компетентност (включително и екологическата). Към социалното измерение на екологическата компетентност причисляваме и субектнооориентираната дейност на детето, която се провокира и полага на базата на ценностни нагласи, мотивация, емоции, воля. Това детерминира образователно-възпитателната работа в детската градина да бъде така организирана (особено при провеждане на педагогическите ситуации), че да провокира личностния интерес на детето, да се базира на разнообразни методи, средства, похвати, да бъде съобразена с психолого-педагогическите особености на предучилищната възраст. В този смисъл мотивацията за екологосъобразни действия следва да се тълкува като пробуждане на детски интерес, като специална организационна система от конкретни действия за постигането на значима за отделното дете цел.

Разбирането за учене през целия живот детерминират изграждането на такива личности (още от предучилищна възраст), които умеят да правят осъзнат избор, да носят отговорност, да умеят адекватно да взаимодействат както с околните (възрастни, връстници), така и със заобикалящата ги среда (природна, жилищна, социална). Когато говорим за екологическа компетентност в предучилищна възраст, децата следва да умеят да прилагат екологосъобразен подход както в педагогическите ситуации, така и в свободното си време (най-вече в играта). Имено тази разновидност на социалното измерение обвързва детските действия със социалния контекст на глобалната екологична ситуация.

В заключение следва да отбележим, че разграничаването на трите измерения, в предложението холистичен модел, следва да се тълкуват аналитично. Имено в това се заключава гъвкавостта и надеждността на предложението модел. Всяко едно от измеренията се разглежда в сложна взаимовръзка с останалите, като единна система, която не може да функционира поотделно.

Предизвикателствата пред българската предучилищна педагогика изискват систематизиране и създаване на логистика не само за развиване, но и за задълбочаване на екологическата компетентност. Направеният анализ, без да претендира за пълна изчерпателност на проблематиката, цели да насочи вниманието към открояване на екологическата компетентност като част от ключовите компетентности.

Литература:

[1] Европейска квалификационна рамка. Люксембург, 2009. Служба за официални публикации на европейските общности. – https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_bg.pdf

[2] Калоянова, Н. Компаративна компетентност на учителя – теоретичен модел, Бургас, В:Образование и технологии, 2, 2011, р. 42-45

[3] Калоянова, Н. Компетентностно-ролеви модели на български учители в аспекта на интеркултурното образование, Академично списание „Управление и образование”, Бургас, 2011, т. 7, кн. 1, 16 – 23стр.

[4] Ключови компетентности. Европейска референтна рамка. МОН, София, 2007

[5] Янакиева, Е. Модел за екологическо възпитание на децата от предучилищна възраст, Част първа:теоретична концепция, София, Образование и познание, 2019г., 6, 28 стр.

[6] Boyatzis, R. The Competent Manager. 1982, John Wiley & Sons.

За контакт с автора:

Докторант Виктория Велева

e-mail: viktoaliq@abv.bg